

Medijska i informaciona pismenost – politike i prakse

Uvod u istraživački izveštaj – Srbija

Regionalna konferencija
Novi Sad, 23. novembar 2018. godine

Ovaj izveštaj je nastao uz finansijsku podršku Evropske unije. Sadržaj izveštaja je isključivo odgovornost partnera projekta "Mediji za građane – građani za medije" i autorki i ni pod kojim okolnostima se ne može smatrati da odražava stavove Evropske unije.

Iskustva i nove mogućnosti za implementaciju medijske i informacione pismenosti u osnovne i srednje škole u Srbiji

Dubravka Valić Nedeljković, Milica Janjatović
Novosadska novinarska škola

1. Svest o potrebi medijskog opismenjavanja i dalje u Srbiji nema opštu rasprostranjenost

„Nastavnici moraju da menjaju koncept rada u potpunosti. Njih ne treba da plaši da mogu učenici nekad da znaju više od njih, a sad je često tako.”
„Prosto nastavnik više nije nosilac informacije, on samo treba da nauči učenike kako da uče.”
(prosvetne radnice, učesnice u fokus grupama)

Proces podizanja nivoa medijske i informacione pismenosti (MIP) građana i građanki u Srbiji odvija se na nekoliko nivoa, a najčešće kroz projektne aktivnosti organizacija civilnog društva (OCD). Većina ovih aktivnosti koje imaju MIP u fokusu imaju najmlađi sloj populacije za ciljnu grupu. Akcenat na najmlađima ima smisla utoliko pre što se kao ključna stavka medijskog opismenjavanja ističe sposobnost kritičkog analiziranja medijskih sadržaja, a najlakše i najproduktivnije je način mišljenja oblikovati u najranijem periodu života.

Kako i dalje ne postoji sistemski rešeno pitanje adekvatne edukacije u oblasti razumevanja načina funkcionisanja medija, kao i poruka koje nam se putem medija šalju, svaka inicijativa i aktivnost nevladinih organizacija su dobrodošli. Ipak, disperzivnost akcija OCD-a, koje ostaju bez jedinstvenog fokusa, posledica je relativne ograničenosti projektnih aktivnosti, koja utiče na to da svest o potrebi medijskog opismenjavanja i dalje nema opštu rasprostranjenost. Analizom dosadašnjih aktivnosti OCD-a mogu se izvesti sledeći zaključci:

- neophodno je putem medija unapređivati svest o značaju medijskog opismenjavanja stanovništva kako bi se doprlo do što većeg broja građana i građanki;
- trebalo bi nastaviti sa zagovaranjem sistemskog uvođenja MIP u osnovne i srednje škole, iako je uočen izvestan pomak u oblasti obrazovanja;
- trebalo bi akcenat staviti na adekvatnu edukaciju nastavnog kadra u oblasti MIP.

1.1. Istraživanja o medijskoj i informacionoj pismenosti

Poslednjih nekoliko godina urađeno je više istraživanja o MIP. U ovim istraživanjima pristupljeno je problemu MIP na nekoliko različitih načina, a samim tim dobijeni su sveobuhvatniji rezultati koji mogu poslužiti kao polazna osnova u daljem rasvetljavanju medijskog opismenjavanja stanovništva¹.

Ovim istraživanjima obuhvaćene su četiri oblasti:

- komunikacione potrebe učenika i nastavnika;
- način na koji bi trebalo sprovesti implementaciju MIP u škole;
- trenutni nivo MIP građana i građanki Srbije;
- nivo svesti o potrebi za sveobuhvatnim medijskim opismenjavanjem.

Osnovni zaključci ovih istraživanja jesu da u Srbiji postoji prividna medijska pismenost, kao i da je neophodno medijsko opismenjavanje svih slojeva stanovništva. Jedna od glavnih preporuka je da bi mediji trebalo da preuzmu aktivnu ulogu u procesu uvođenja medijske i informacione pismenosti u sistem obrazovanja.² Kada se radi o komunikativnim potrebama dece, primetno je da se njihova interesovanja polako prebacuju u virtuelnu sferu, kao i da su mnogo više zainteresovani za rešavanje problema i izazova ukoliko se oni nalaze u digitalnoj sferi.

Većina nastavnika primećuje da su generalno edukativni materijali i didaktička sredstva zastareli, kao i da je neophodna sistemaska reforma kako bi se i medijska i informaciona pismenost na adekvatan način implementirale u obrazovanje. Učenici takođe primećuju da se o medijima ne govori dovoljno. Istovremeno učenici imaju potrebu da u okviru nastave komentarišu medijske sadržaje.³

1.2. Inicijative države

U proteklih nekoliko godina državna administracija je kreirala značajna dokumenta u kojima je prepoznata važnost reforme obrazovanja u Srbiji koja uključuje i prepoznavanje značaja MIP. Reforme se sprovode od školske 2018/2019. godine. Medijska i informaciona pismenost se spominju u *Strategiji razvoja sistema javnog informisanja* i u *Strategiji razvoja obrazovanja u Srbiji do 2020*. U ovim dokumentima navodi se medijsko opismenjavanje dece kao jedan od ciljeva, koji bi trebalo da se ostvari transformacijom biblioteka u medijateke, koje bi pružale mogućnost za sticanje novih znanja iz oblasti medija.⁴

Ministarstvo kulture i informisanja sazvalo je nacionalne konsultacije sredinom 2018. godine kako bi okupilo sve aktere koji se bave medijskom pismenošću u Srbiji, sa krajnjim ciljem da se identifikuju modeli dobre prakse koji bi bili sastavni deo strategije za sistematsko uvođenje medijske pismenosti u osnovne i srednje škole.

¹ Istraživanja su sprovodili: Filozofski fakultetu u Novom Sadu, Filozofski fakultetu u Nišu, Medija centar Niš i BIRODI.

² Stamenković, S. 2013. *Medijska pismenost u Srbiji*. Beograd: Biro za društvena istraživanja.

Dostupno na: <http://www.birodi.rs/wp-content/uploads/2013/12/Medijska-pismenost-u-Srbiji-rezultati-istra%C5%BEivanja.pdf>.

³ Valić Nedeljković, Bala, Geler. 2016. *Deca o komuniciranju*. U: Jezici i kulture u vremenu i prostoru 6. Novi Sad: Filozoski fakultet.

⁴ Pionir u ovom polju, pre definisanja strategije bila je OCD Biblioteka plus, koja je realizovala projekat Internet. Fokus projekta je upravo bio na transformaciji biblioteka u infoteke, čime bi kreativnost bila ispoljavana kroz predstavljanje lekcija u drugačijem - medijskom formatu. Više o tome na <http://www.bibliotekaplus.rs/>.

Naredni korak u aktivnostima Ministarstva je formiranje radne grupe za pripremu kurikuluma za MIP. Formiranje radne grupe se očekivalo u oktobru 2018. godine ali ova aktivnost Ministarstva je za sada izostala.

Obrazovnim reformama je od školske 2018/2019 godine uveden program *Jezik, mediji i kultura* koji đaci mogu da izaberu u prvoj godini gimnazije⁵. Cilj učenja izbornog programa *Jezik, mediji i kultura* je da doprinese unapređivanju komunikacijskih veština, razvoju medijske kulture i usvajanju kulturnih obrazaca koji će učeniku omogućiti snalaženje u savremenom svetu, izgradnju identiteta i dalji profesionalni razvoj. Ukupan fond časova u toku školske godine je 37.⁶

1.3. Inicijative organizacija civilnog društva

Nevladine organizacije različitih provenijencija bave se medijskim opismenjavanjem na nekoliko načina organizujući:

- seminare stručnog usavršavanja za nastavnike,⁷
- radionice, kampove i festivale za đake,⁸
- kurseve za srednjoškolce i studente,⁹
- medijsku produkciju.¹⁰

Akcije nevladinog sektora najviše su usmerene prema alternativnim edukativnim aktivnostima sa različitim pristupima. Ovakvi vidovi neformalnog obrazovanja mogu poslužiti kao model za kreiranje plana i programa formalnog obrazovanja iz oblasti MIP na svim nivoima. Osim samih programa, rad nevladinog sektora je značajan i zbog baze eksperata iz oblasti MIP.

Ono što nedostaje akterima koji se bave medijskom i informacionom pismenošću u Srbiji jeste umreženost koja bi omogućila jednostavan uvid i pregled aktivnosti, kao i razmenu iskustava. Pretpostavka je da bi se formiranjem koalicije eksperata obezbedio i kvalitetniji rad na medijskom opismenjavanju stanovništva. Pošto su pokrenute državne inicijative za uvođenje MIP u sisteme redovnog školovanja, savetodavna uloga nevladinog sektora bi mogla biti faktor ujedinjenja eksperata na zajedničkom zadatku.

Svoju ulogu edukatora u oblasti neformalnog obrazovanja NVO bi mogle da zadrže i nakon formalnog uvođenja MIP u sistem obrazovanja, s obzirom na to da se radi o oblasti koja se svakodnevno menja u zavisnosti od smera razvoja informacionih tehnologija i društvenih trendova. Fleksibilnost projektnih aktivnosti bi mogla da bude dobra dopuna formalnoj nastavi na svim nivoima školovanja.

⁵ U Srbiji trenutno postoje 133 gimnazije.

⁶ Nakon prvog polugodišta bi bilo dobro uraditi presek stanja, kako bi se videlo koje su prednosti, a koje mane uvedenog programa.

⁷ Novosadska novinarska škola, Biblioteka plus.

⁸ Novosadska novinarska škola, Biblioteka plus, ASMEDI.

⁹ Centar za marginu.

¹⁰ TV serija „U mreži“ koju je kreirala Share fondacija jeste primer kvalitetne produkcije kako tehnički, tako i sadržajem. Kako je potvrđeno istraživanjima (Valić Nedeljković i sar. 2016.), današnja omladina i dalje provodi dosta vremena ispred televizijskih ekrana, iz tog razloga ne bi trebalo zanemariti ni taj segment medija, prilikom implementacije MIP na širem nivou. Više o tome na <https://www.umrezi.rs/>.

1.4. Tematski fokus istraživanja u Srbiji: Iskustva i očekivanja nastavnika i učenika u vezi sa MIP

Novosadska novinarska škola (NNŠ) kao jedna od najiskusnijih organizacija civilnog društva u Srbiji u oblasti MIP, svoje aktivnosti usmerava ka uvođenju prakse medijske i informacione pismenosti u postojeće sisteme osnovnog i srednjeg obrazovanja kao oblika funkcionalne pismenosti građana i građanki u demokratskom društvu 21. veka.

Iskustvo predavača i nastavnika koji pohađaju MIP seminare u organizaciji NNŠ-a pokazuju neophodnost sistematičnog rada sa nastavnicima, kao i širenje svesti o neophodnosti obuke u ovoj oblasti.

Iz tog razloga je fokus našeg istraživanja bio na iskustvima i očekivanjima nastavnika i učenika u vezi sa MIP u osnovnim i srednjim školama u Srbiji. U poglavljima istraživačkog izveštaja koja slede predstavimo rezultate diskusija sprovedenih u avgustu 2018. godine u pet fokus grupa s 52 učesnika – prosvetnih radnika i učenika iz osnovnih i srednjih škola, iz 11 gradova Srbije. Istovremeno, izveštaj će uzeti u obzir i rezultate sprovedene ankete uz pomoć elektronskog upitnika kojim su prikupljeni podaci o medijskim navikama učenika. Upitnik je ispunilo 211 učenika iz 18 gradova i sela u Srbiji u septembru 2018. godine.